

THEORETICAL AND HISTORICAL PROBLEMS OF LAW AND POLITICS

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.4.5

Oleksandr Boiarskyi, PhD in Law

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9107-4897>

*Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine,
Belgorod-Dniester City District Court of Odesa region, Ukraine*

MODERNIZATION OF FORMS OF DEMOCRATIC PERSONAL PARTICIPATION IN LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Олександр Боярський, к. ю. н.

*Інститут законодавства Верховної Ради України,
Білгород-Дністровський міськрайонний суд Одеської області, Україна*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФОРМ ДЕМОКРАТИЧНОЇ УЧАСТІ ЛЮДИНИ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

The article is devoted to the study of the processes of modernization of forms of democratic human participation in local self-government in the context of globalization.

It is noted that the Report following the two international roundtables on democracy and development, jointly organized by the International Institute for Democratization and Election Assistance (IIDEA), the United Nations Development Program and the United Nations Department of Political Affairs in 2008 and in 2011, it was noted that "The effectiveness of institutions and the soundness of democratic policies are universally recognized catalysts for development. Democracy creates a favorable environment in which the possibilities of political choice are conditioned by the control of free and responsible citizens who are able to ensure the accountability of governmental and state institutions in the process of implementing their chosen policy." Thus, the roundtable discussions resulted in twelve key recommendations on the interdependence between democracy and development, as well as the role of the UN in these processes, which can be interpreted as relevant factors of prospective and functional nature of objectification, actualization, strengthening, contextualization of democratic human participation in political processes taking place at the local level of society, ie in the field of local self-government.

A systematic analysis of these positions shows that it is not just about: a) the role of the UN in establishing the fundamental and conceptual provisions on the relationship between democracy and development; b) a wide range and composition of public authorities (starting from the universal, and ending at the local (local) level), which are responsible for the practical implementation of this concept in the system of public relations and the realities of everyday life, but also about:) objective strengthening of democratic transit in the conditions of such global trend as decentralization of public authority and d) formation of an important phenomenon of modern democratic-transformational discourse, which can be defined as human participation in democratic processes or its involvement in political and legal decision-making.

It is argued that given the purely local nature of not only the manifestation but also the implementation of the relationship between democracy and development, conceptualism is presented in its polysemous and multifaceted theoretical-paradigmatic and practical-functional understanding, manifestations, formation of behavioral guidelines, actions of authorized sub'projects, and implementation in practice – is manifested primarily in complex and often

contradictory processes of modernization of forms of democratic human participation at the level of local government, which in the context of globalization acquire its new enriched content, aimed at more fully - Territorial communities operating in the conditions of local self-government and in the ordinary state of everyday life, as well as in the process of realization of the system complex of their constitutional rights, freedoms and responsibilities exercised at the local level of society in the life cycle man.

It turns out that political participation may consider the activities of citizens, the purpose of which is to influence the functioning of the political system, the formation of political institutions, and the process of making political decisions. Thus, such a formula and paradigm of behavior includes: a) an active form of human activity (behavioral guidelines); b) activities carried out only by citizens of the state (imperative-subjective instruction); c) exercising the appropriate influence (ideological, political, social, normative, etc.) on the appropriate state of social relations (subjective-authoritative guidelines); d) the exercise of subjective and authoritative influence on the relevant subject-object identifiers and functional-structural characteristics of the political system, namely: 1) the functioning of the political system; 2) the formation of political institutions and 3) the process of making political decisions (subject-object guidance in its functional and structural interpretation); d) realization by citizens of the state of their constitutional political rights, which are realized due to the application of appropriate forms of political participation provided by the constitution of the state and constitutional legislation (individual normative instruction in its behavioral and activity interpretation); e) relevant teleologically-based activities that contribute to the emergence, formation and implementation of relevant guidelines for individual, group, collective political and legal consciousness, which determine the emergence of relevant political and normative individual, group and collective psychology (conscious psychological guidance on human political participation).

Moreover, these guidelines are directly related to local self-government, because it is a natural area of manifestation and actual implementation of political interests, attitudes, habits, patterns, political and power tendencies and it is under the significant influence of local governments and civil society institutions such interests, attitudes, habits, patterns, trends arise, are realized – causing appropriate changes and modifications in the political system of society, including its local level. Hence, an expanded interpretation of political participation is sometimes achieved by taking into account the more "subtle" matter, through the emphasis and selection in it: a) instrumental and b) verbal-emotional levels.

Keywords: local self-government, democratic human participation in local self-government, globalization, territorial community.

Постановка проблеми. У Доповіді за підсумками двох міжнародних нарад за круглим столом з питань демократії та розвитку, спільно організованих Міжнародним інститутом з надання допомоги в справі демократизації і проведення виборів (ІДЕА), Програмою розвитку ООН та Департаментом з політичних питань ООН, що відбулися у 2008 та 2011 роках, зазначалось, що «Ефективність інститутів і обґрунтованість демократичної політики – це загально визнані каталізатори розвитку. Демократія створює сприятливе середовище, в якому можливості політичного вибору обумовлені контролем з боку вільних і відповідальних громадян, здатних забезпечувати підзвітність урядових і державних установ в процесі реалізації обраної ними політики»¹.

В результаті обговорень на нараді за круглим столом були розроблені дванадцять ключових рекомендацій з питань взаємозалежності між демократією та розвитком, а також ролі ООН в зазначених процесах, які ми інтерпретували у вигляді відповідних факторів перспективної та функціональної властивості:

1. Осмислення того, що зміцнення демократії є як іманентною метою, так і інструментом заохочення розвитку, повинно мати важливе значення для запланованих на 2015 рік консультацій в рамках Організації Об'єднаних Націй з розробки нових рамкових механізмів розвитку на основі Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) (теологічно-інструментальний фактор – авт.).

¹ ООН (2013). Демократія и развитие: роль Организации Объединенных Наций, 12. *International Idea Supporting Democracy Worldwide* <<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/democracy-and-development-RU.pdf>> (2021, липень, 10).

2. Хоча питання про внесок демократії в розвиток або внесок розвитку в демократію є складним, залежним від конкретних умов і часом викликає суперечки, ООН слід продовжувати вивчати, підтримувати і заохочувати істотно важливі і взаємовигідні аспекти обох процесів (синергетичний фактор – авт.).

3. ООН слід сприяти побудові зводу емпіричних знань, які демонструють, що демократичне управління, засноване на дотриманні прав людини і на такому, що ставить в центр уваги проблематику гендерної рівності, має найважливіше значення для досягнення результатів в сфері розвитку в XXI столітті (гуманістично-гендерний фактор – авт.).

4. ООН повинна діяти більш систематично і більш чітко визначити свою роль у зміцненні демократії у всьому світі. Дії ООН, засновані на її фундаментальних нормах, повинні бути спрямовані на просування демократії за допомогою принципової і послідовної участі в досягненні трьох основоположних цілей Організації – забезпечення миру і безпеки, захист прав людини і розвиток (телеологічно-пріоритетний фактор – авт.).

5. ООН повинна і далі розвивати свої внутрішні процедури і потенціал для того, щоб більш ефективно надавати допомогу країнам в переході до демократії і підтримувати процеси демократичних перетворень, що зароджуються (процедурно-процесуальний фактор – авт.).

6. З огляду на те, що зміцнення демократії є довгостроковим, складним і таким процесом, що значною мірою залежить від конкретних умов, – надання допомоги ООН з метою зміцнення демократії необхідно засновувати як на глибокому розумінні місцевих реалій, так і на міцних знаннях, отриманих порівняльним методом (локально-темпоральний фактор – авт.).

7. Багаторічна прихильність ООН принципу національної відповідальності повинна бути визначена і реалізована більш всеосяжним чином, а також заснована на врахуванні конкретних умов розуміння взаємно зміцнюючого характеру зв'язку між демократією та розвитком (облігаторно-трансформаційний фактор – авт.).

8. У короткостроковій перспективі зусилля по досягненню мирного переходу до нового, стабільного політичного порядку повинні ув'язуватися зі стратегічними довгостроковими підходами, націленими на розвиток тих інститутів, які забезпечують більш широку участь і дозволяють почути все думки, в тому числі точку зору бідних, історично знедолених і вразливих верств населення (фактор поєднання стратегічних та тактичних підходів – авт.).

9. В рамках ООН продовжує викликати загальну заклопотаність те, що в глобальній політиці і на місцевих рівнях необхідно зробити ще багато, щоб створити відчуття спільного бачення у всіх підрозділах системи ООН, робота яких пов'язана зі зміцненням демократії, підтриманням миру і наданням допомоги з метою розвитку (фактор формування загальної свідомості до профільної проблематики – авт.).

10. ООН слід ліквідувати розрив між політикою і практикою при вирішенні питань взаємозв'язку між демократією та розвитком (фактор органічного поєднання політико-праксеологічних підходів до профільної проблематики – авт.).

11. Необхідно реформувати концептуальний підхід і практику надання традиційної допомоги для цілей зміцнення демократії (фактор трансформації концептуально-праксеологічних підходів до надання допомоги з профільної проблематики – авт.).

12. Потрібно встановити більш міцні партнерські відносини між ООН – на глобальному рівні, в регіональних контекстах і на рівні країн – та іншими суб'єктами, з метою надання підтримки демократії¹ (системно-партнерський фактор – авт.).

Системний аналіз наведених позицій свідчить про те, що йдеться не лише про: а) роль ООН в утвердженні принципових і концептуальних положень про взаємний зв'язок між демократією та розвитком; б) широке коло і склад суб'єктів публічної влади (починаючи з універсального, і закінчуючи на місцевому (локальному) рівні), що є відповідальними за практичне втілення наведеного концепту в систему публічно-правових відносин та реалії повсякденного життя, а й про: в) об'єктивне посилення демократичного транзиту в умовах такої глобальної тенденції як децентралізація повноважень публічної влади та г) формування важливого феномену сучасного демократично-трансформаційного дискурсу, який можна визначити як *участь людини у демократичних процесах* або *її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень*.

ООН (2013). Демократия и развитие: роль Организации Объединенных Наций, 12. *International Idea Supporting Democracy Worldwide* <<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/democracy-and-development-RU.pdf>> (2021, липень, 10), 6.

Враховуючи, насамперед, суто локальний характер не лише прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, вважаємо за потрібне зазначити, що наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів та здійсненні на практиці, – проявляється насамперед у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні (далі – МСВ), що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот – територіальних громад (далі – ТГ), що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також через реалізацію системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму в умовах життєвого циклу людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Треба зазначити, що хоча проблема залучення громадян до політичного життя займає одне з центральних місць у сучасній політичній науці, вона є актуальною і у правовій науці, особливо в галузях конституційного та муніципального права, що регламентують та регулюють суспільні відносини, які виникають у зв'язку з участю громадян в електоральних процесах (конституційне право) та формуванням соціальної активності та мотивації до участі в системі локальної демократії та в МСВ жителів – членів ТГ (муніципальне право). Зокрема, участь громадян в демократичних процесах через вибори або через участь у процесі прийняття рішень на різних рівнях соціуму – виступає найважливішим елементом формування, діяльності і реалізації конституційних настанов щодо інституціоналізації системного комплексу публічної влади, закріплених у ст. ст. 1, 5, 6, 7, 8, 36, 38, 39, 40 Конституції України¹.

Отже, можна стверджувати, що суто політична проблематика теорії демократії, її вдосконалення в країнах ліберальної демократії, вивчення процесів посткомуністичної трансформації і демократичного транзиту, в тому числі на локальному рівні існування та функціонування соціуму, – тобто, в межах ТГ, в умовах МСВ, в ординарному стані повсякденності, де вона фактично і знаходить своє практичне розуміння і втілення не лише серед громадян патримоніальної держави, але і серед широкого кола фізичних осіб, що володіють різними правовими станами (іноземство, апатридство, біженство тощо) і на законних засадах знаходяться і постійно проживають на території іноземної держави, виступаючи жителями її відповідних територій та членами відповідних ТГ – стають актуальною проблематикою і для юридичної науки, особливо в контексті трансформації її пострадянських засад, нейтралізації їх негативного спадку, сприйняття ліберальних демократичних цінностей через міжнародні правові стандарти локальної демократії та формування нових механізмів функціонування публічної влади в процесах формування демократичної правової державності умовах глобалізації, і особливо якісно нової її форми – правової глобалізації.

В контексті дослідження теоретичних проблем феноменології політичної залученості фізичних осіб у процеси функціонування політичних систем, її значення та ролі в усвідомленні та розумінні ними загальнодемократичних процесів в державно організованому соціумі, включаючи і його низовий – локальний рівень, важливу роль відіграють праці класиків системного аналізу в політичній науці Д. Істона і Г. Алмонда. Так, Д. Істон, аналізуючи значення для політичної системи підтримки з боку громадян, однією з головних форм цієї підтримки визначив їх готовність до політичної участі. Г. Алмонд виділив такі взаємопов'язані функції політичної системи як політична соціалізація і залучення до участі, артикуляція інтересів і їх агрегування, політична комунікація. Тобто, йдеться про становлення феноменології якісної оцінки участі людини (насамперед, громадянина) у політичних процесах.

Разом з тим, треба наголосити на тому, що зазначена проблематика досліджувалась іншими представниками політичної науки доктринальні дослідження яких профільної спрямованості можна класифікувати через групування в п'ять груп, залежно від об'єктно-предметного відношення до загальної проблематики у такий спосіб:

– першу групу складають роботи теоретико-методологічного плану, що присвячені дослідженню демократії і проблем її вдосконалення (Р. Даль, Р. Далтон, Ш. Волін, Ч. Тіллі, Ю. Габермас, Д. Хелд і ін.). У цю ж групу можна включити роботи Г. Алмонда і С. Верби, які орієнтувались на участь або відсутність, її використовували як критерій у визначенні типів політичної культури і характеру політичної системи. Тобто, йдеться не лише про загальні та нагальні проблеми

¹ Конституція України, 1996 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 30, 141.

становлення демократії в державно організованому соціумі, а й про особистісний вимір загальнодемократичного процесу;

– до другої групи можна включити праці, що присвячені проблемам модернізації (Р. Інглхарт, С. Гантінгтон) і демократичного транзиту (Т. Карл, Т. Карозерс, А. Круасан, Х. Лінц, С. Ліпсет, В. Меркель, А. Переворський, Д. Растоу, А. Степан, Ф. Шмиттер і ін.). У цю групу доцільно включити також праці інших, зокрема вітчизняних (Ю. М. Колесник, Т. В. Бельська, Л. Л. Бунецький, С. Г. Денисюк, І. Г. Васильєва), а також російських дослідників з проблем модернізації та транзитології (М. О. Баранов, Г. І. Вайнштейн, К. С. Гаджієв, П. К. Гончаров, А. М. Медушевський, О. І. Мельвиль та ін.). Отже, йдеться про дослідження проблем релятивістської та біхевіористської властивості, що скеровані на розвиток, модернізацію та трансформацію, а також запозичення основоположних засад демократії політичними системами держав, що розвиваються;

– третю групу складають роботи, в яких розглядаються тенденції розвитку інституційної структури в умовах трансформації політичної системи суспільства (Л. Є. Бляхер, С. Г. Кірдіна, К. Є. Коктиш, П. В. Панов, В. І. Пантін і ін.) і, зокрема, процес формування партійної системи (Г. Голосів, В. Я. Гельман, С. Є. Заславський, З. М. Зотова, М. Лешанич, Б. Макаренко, І. А. Побочий, Г. Шипунов та ін.) – в цю ж групу доцільно включити праці, присвячені аналізу забезпечення підтримки перетворень (Р. Роуз, У. Мішлер, М. Манро), а також взаємовпливу еволюції інституційних і соціокультурних складових трансформаційного процесу (О. В. Бродовська). Тобто, йдеться про інструментально-технологічні засади супроводження та забезпечення демократичного процесу;

– четверта група включає роботи, присвячені розробці теорії політичної участі, виявлення чинників, що впливають на громадян та інших фізичних осіб у цьому процесі. У зарубіжній науковій літературі в цій сфері складаються два основних методологічних напрямки – раціоналістичний і соціально-психологічний. У першому з них – політична участь розглядається під кутом зору співвідношення витрат і доходу від участі для раціонально мотивованого громадянина (Є. Дауне, К. Ерроу, М. Олсон та ін.). Більш плідним визнається соціально-психологічний підхід, який акцентує увагу на вплив особистісних можливостей, орієнтацій, а також на вплив інституційних структур на зразки поведінки громадян (С. Верба, Н. Най, Дж. Кім, К. Шлозман, Г. Бреді і ін.). У цю ж групу включаються праці вчених, що присвячені вивченню теорії політичної участі, ступеня залученості громадян у політичний процес, рівня протестного потенціалу, співвідношення електоральних і неелекторальних форм політичної участі, громадянської та політичної активності (А. С. Ахременко, І. О. Батаніна, О. В. Бродовська, Д. В. Гончаров, Г. Л. Кертман, А. О. Лаврикова, С. В. Патрушев, С. П. Перегудов, В. В. Петухов, В. Л. Римський і ін.). Свій внесок у дослідження наведених проблем, але з позицій конституційних правоположень внесли вітчизняні вчені-конституціоналісти К. Бабенко, О. Батанов, Н. Воротіна, Н. Гаєва, В. Журавський, В. Кампо, В. Кафарський, М. Козюбра, М. Корнієнко, Т. Костецька, М. Малишко, Г. Мурашин, В. Опришко, М. Орзіх, Н. Руда, М. Ставнічук, О. Скрипнюк, О. Тодика, Ю. Тодика, О. Фрицький, М. Цвік. Отже, йдеться про проблематику впливу демократичних процесів на людину (особистість) та її поведінкові реакції на їх виклики;

– нарешті, особливу методологічну цінність для проблематики, що досліджується, має п'ята група робіт, в яких феноменологія цілеспрямованого розширення політичної залученості громадян розглядається як найважливіше завдання у вдосконаленні сучасної демократії. Тенденції до зниження політичної та громадянської активності, що виявляються в різних дослідженнях, визначаються авторами цих робіт як основна загроза демократії, і тому ними пропонується комплекс заходів щодо розширення залученості громадян до політичного життя (Р. Далтон, С. Маседо, Р. Патнем, Дж. Стокер та ін.). Наведені рекомендації щодо цілеспрямованого розширення політичного залучення адресовані основним політичним акторам – державі, тобто її публічній владі (включаючи і органи місцевого самоврядування /далі – ОМСВ/) політичним партіям, громадським асоціаціям. Пропоновані заходи включають як зміни у виборчих процедурах, так і суттєві перетворення в функціональних характеристиках сучасної демократії. У цих роботах поняття «залучення» (engagement, involvement) використовується як для аналізу об'єктивного стану рівня політичної участі і залученості громадян у політичний процес, так і для позначення цілеспрямованої діяльності різних політичних акторів, покликаної сприяти розширенню такої участі. Тобто, йдеться про складні та суперечливі процеси формування внутрішньої мотивації людини (особистості), – причому як громадянина, так і фізичної особи, що володіє іншими правовими станами, до участі у демократичних процесах.

Свій внесок у дослідження профільної проблематики внесли і представники правової – конституційної та муніципальної науки (зокрема, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, В. І. Борденюк, О. М.

Бориславська, М. П. Воронов, В. А. Григор'єв, І. В. Дробуш, В. М. Кампо, Ю. Б. Ключковський, А. М. Колодій, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, В. С. Куйбіда, П. М. Любченко, О.В. Марцеляк, Л. Р. Наливайко, Н. Р. Нижник, М. П. Орзіх, І. М. Панкевич, М. В. Пітцик, В. Ф. Погорілко, О. В. Прієшкіна, М. О. Пухтинський, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький та ін.). Однак, треба зазначити, що вони досліджували форми демократичної участі людини у публічному управлінні та МСВ несистемно та фрагментарно, через науковий аналіз окремих форм такої участі, що забезпечені відповідними процесуально-процедурними діями, які є похідними від конституційних політичних прав громадянина, і без створення концептуальної моделі такої участі та її трансформації в умовах глобалізації.

Отже, аналіз ступеня розробленості проблеми показує, що в рамках політології, соціології та правової науки створено солідну теоретико-методологічну базу для дослідження факторів, що впливають на процес залучення громадян до політичного життя. Водночас у вітчизняній науковій літературі відсутні роботи, присвячені комплексному аналізу цілеспрямованої діяльності ОМСВ, спрямованої на розширення політичної участі, залучення жителів-членів ТГ до прийняття важливих рішень щодо стабільного і передбаченого існування та функціонування територіальної спільноти в довгостроковому плані в умовах системної трансформації суспільства і держави – через децентралізацію повноважень публічної влади та об'єктивації посилення впливу тенденцій правової глобалізації.

Тому, *метою* цієї статті – є дослідження модернізації форм демократичної участі людини у місцевому самоврядуванні в умовах зазначених глобальних процесів (децентралізації та правової глобалізації).

Виклад основного матеріалу. Треба зазначити, що проблематика політичного залучення людини (особистості, громадянина), хоча і має яскраве юридичне забарвлення, особливо в контексті організаційного, нормативного, процесуально-процедурного супроводження і забезпечення, досить рідко використовується у вітчизняній науковій юридичній літературі. Опубліковані в останні роки профільні дослідження були виконані в сфері політичної науки і зосереджені в основному на вивченні розвитку політичної участі і політичної мобілізації¹. Водночас залучення людини (особистості, громадянина, жителя-члена територіальної громади) до загального політичного процесу на всіх його рівнях виступає як самостійна важлива функція не тільки політичних інститутів, а і органів публічної влади різних рівнів (публічна державна та публічна самоврядна (муніципальна) влада²) і не може бути повністю розкрита за допомогою тільки понять участі і навіть мобілізації, бо потребує глибоких досліджень в сфері юриспруденції та філософії, соціології, соціальної психології тощо.

Вихідним моментом в аналізі профільних понять «*політична участь*», «*участь людини у демократичних процесах*» або точніше її «*залученість до процесу прийняття політико-правових рішень*», може бути досить загальноприйняте і узагальнене визначення політичної поведінки як сукупності реакцій соціальних суб'єктів на діяльність політичної системи. В такому розумінні політичну поведінку прийнято поділяти на позитивно-активну – політичну участь і негативно-пасивну – абсентеїзм.

Політичну участь прийнято розглядати як діяльність громадян, метою якої є вплив на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і процес вироблення і прийняття політичних рішень. Отже, така формула та парадигма поведінки включає:

- а) активну форму діяльності людини (поведінково-діяльнісна настанова – авт.);
- б) діяльність, що здійснюється тільки громадянами держави (імперативно-суб'єктна настанова – авт.);
- в) здійснення відповідного впливу (ідеологічного, політичного, соціального, нормативного тощо) на відповідний стан суспільних відносин (суб'єктивно-владна настанова – авт.);
- г) здійснення суб'єктивно-владного впливу на відповідні предметно-об'єктні ідентифікатори та функціонально-структурні характеристики політичної системи, а саме: 1) функціонування політичної системи; 2) формування політичних інститутів і 3) процес вироблення і прийняття політичних рішень (предметно-об'єктна настанова в її функціонально-структурній інтерпретації – авт.);

¹ Див.: Климончук, В. (2012). Політична участь громадян України як вияв антропологічного виміру свободи. *Політичний менеджмент*, 4-5, 72-80; Бортніков, В. І. (2007). *Політична участь і демократія: українські реалії*. Луцьк: РВВ Вежа; Ротар, Н. (2007). *Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду*. Чернівці: Рута.

² Баймуратов, М. О., Григор'єв, В. А. (2003). *Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні*. Одеса: АО БАХВА.

г) реалізація громадянами держави своїх конституційних політичних прав, що реалізуються завдяки застосуванню відповідних, передбачених конституцією держави та конституційним законодавством, форм політичної участі (індивідуально-нормативна настанова в її поведінково-діяльнісній інтерпретації – авт.);

д) відповідна телеологічно-обґрунтована діяльність, що сприяє виникненню, формуванню та реалізації відповідних настанов індивідуальної, групової, колективної політико-правової свідомості, що детермінує виникнення відповідної політико-нормативної індивідуальної, групової та колективної психології (свідомо-психологічна настанова щодо політичної участі людини – авт.).

На протигагу політичної участі під абсентеїзмом розуміється ухилення від участі в політичному житті (в голосуванні, виборчих кампаніях, акціях протесту, діяльності партій, груп інтересів, в локальних формах безпосередньої демократії і т.п.), втрата інтересу до політики і політичних норм, тобто політична апатія, що в умовах розповсюдження та посилення веде до політичної «аномії» як однієї з основоположних ознак соціальної аномії. Аналіз наведених положень дає можливість акцентувати увагу на таких ознаках абсентеїзму:

а) ухилення людини (особистості, громадянина) від участі в політичному житті через неучасть у профільних формах реалізації (політико-нігілістична настанова – авт.);

б) втрата інтересу до політики (поведінково-пасивна /апатична/ настанова – авт.);

в) втрата інтересу до норм і форм політичної поведінки (організаційно-пасивна /апатична/ настанова – авт.);

г) байдуже ставлення до політичних реалій існування держави та соціуму і пасивна готовність сприймати та існувати при будь-якому політичному режимі (індиферентно-поведінкова настанова – авт.).

Необхідно зазначити, що таке різке і однозначне розрізнення в політичній поведінці людини (особистості, громадянина) влаштовує не всіх представників доктрини і деякі з них (зокрема, Мілберт) в політичну участь включають і «апатичне» ставлення до політики як один з можливих та прийнятних варіантів такої участі. Своєю чергою, в Оксфордському зведеному словнику політичних термінів відзначається, що апатію, принаймні щодо участі у виборах, деякі автори розглядають як показник задоволеності¹. Отже, в даному випадку поняття політичної участі практично збігається з поняттям політичної поведінки.

Наведені настанови мають безпосереднє відношення до МСВ, бо саме воно виступає природною сферою прояву і фактичної реалізації політичних інтересів, атитюдів, габітусів, патернів, політико-владних тенденцій і саме в ньому під суттєвим впливом ОМСВ та інституцій громадянського суспільства такі інтереси, атитюди, габітуси, патерни, тенденції виникають, формуються, реалізуються, викликаючи відповідні зміни та модифікації у політичній системі суспільства, включаючи і його локальний рівень.

Розширене тлумачення політичної участі досягається іноді за допомогою врахування більш «тоншої» матерії, через акцентуацію і виділення в ньому: а) інструментального та б) вербально-емоційного рівнів.

Отже, якщо перший з них – інструментальний, фактично відтворює зміст політичної участі в традиційному сенсі як більш-менш активної діяльності громадян, що здійснюється за допомогою використання відповідних організаційних та організаційно-правових форм діяльності та техніко-технологічних інструментів, що сприяють цьому, то другий – на емоційному рівні, тобто на рівні психіки і психології свідомості людини, в політичну участь включається певна ступінь загального інтересу громадян до тих політичних процесів, що відбуваються в державі, ступінь і характер їх інформованості про такі процеси, реакція на них тощо.

В контексті політичного розвитку локального рівня соціуму треба зазначити, що саме тут мають місце та діють обидва рівні політичної участі – інструментальний та вербально-емоційний, бо саме в локальному політичному процесі, до організації, формування та реалізації якого мають відношення ОМСВ – представницькі і виконавчі, використовуються його інструментально-процесуальні форми, що унормовані та легалізовані національним законодавцем, а також зримо проявляються його вербально-емоційні настанови через індивідуальну, групову і колективну поведінку жителів-членів ТГ.

Звідси, якщо оперувати терміносистемами «інтерес до політики», «прагнення до інформованості», «ставлення до політичної системи», «реакція людини на політичні події», – то

¹ McLean, I. (ed.) (1996). *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. Oxford University Press. Oxford, 362.

ми будемо стикатися з елементами політичних орієнтацій, і саме в їх розумінні, відносно політичної участі найбільш вдалим вважається застосування терміну політичної залученості. Його етимологічне навантаження характеризується комплексністю, бо саме він має достатній та конструктивний потенціал, щоб з'єднати в собі: а) політичну участь як певну діяльність; б) участь як інтерес і зацікавленість у долях політичної спільноти; в) участь як набір певних цінностей і норм щодо уособлена себе як «політичної людини» (особистості і громадянина).

Зазначимо, що феномен політичних орієнтацій носить індивідуалізований характер, він проявляється, насамперед в сфері МСВ і є характерним не лише для конкретної людини (особистості), тобто (громадянина, будь-якої фізичної особи, що має інший правовий стан /іноземний громадянин, апатрид, біженець тощо / та законно перебуває і постійно проживає на території іншої держави), а для її груп та асоціацій, в тому числі і територіальних (ТГ).

Своєю чергою, необхідно враховувати, що поняття політичного залучення в політологічній літературі зазвичай використовується в двох значеннях. У першому випадку, це – не імперативно навантажений термін, що практично виступає синонімом політичної участі, оскільки використовується для загальних характеристик: ступеня, стану, інтенсивності, якісних показників залучення громадян до політичного життя або в публічну сферу взагалі. У другому ж, більш вузькому значенні – йдеться про телеологічно спрямовану діяльність відповідних суб'єктів політичного процесу і громадянського суспільства, що скерована на включення громадян у політичну або громадську активність, а також про сукупність засобів і методів такого включення. Отже, у цьому значенні політичне залучення в певних аспектах перетинається з поняттями громадянського виховання та політичної мобілізації. В цьому контексті: громадянське виховання займає важливе місце в арсеналі засобів політичного залучення, а політична мобілізація найчастіше застосовується для опису порівняно обмеженого в часі і просторі процесу забезпечення масової підтримки будь-якої політичної сили і/або конкретної політичної акції¹.

Треба зазначити, що на рівні МСВ з відомих причин більш яскраво проявляється вузьке розуміння політичної залученості, хоча її загальна оцінка та характеристика, що передбачається широким розумінням такої залученості також має право на існування, бо достатньо переконливо характеризує електоральні інтереси і очікування виборців в межах ТГ, їх структурні та якісні параметри тощо.

У змістовному розумінні політичне залучення має метою розширення політичної участі громадян в довгостроковому плані, їх більш-менш постійну включеність в процес функціонування політичної спільноти. Одночасно, треба зазначити, що виняткова складність трансформаційних процесів в сучасній посттоталітарній, пострадянській державі, якою є Україна, спонукає дослідників підходити до проблем політичного залучення з суттєвими поправками на специфіку і особливості цих процесів. Так, Р. Роуз, У. Мішлер і Н. Манро в дослідженні, присвяченому фактично пострадянській трансформації, особливо підкреслюють, що її унікальність полягає передусім у тому, що фундаментальні і дуже стислі в часі зміни відбулися в трьох різних вимірах одночасно – в сутнісних характеристиках держави, в політичному режимі і способі функціонування економіки². А це природно детермінувало виникнення відповідних негативних тенденцій у формуванні позитивної, передбачуваної та якісної феноменології політичної участі пострадянської людини (особистості), яка у своїй більшості до цих пір не сприймає політичний плюралізм, багатоманітність політичної ідеології, функціонування багатопартійної системи, наявність ефективних демократичних механізмів врахування суспільно-політичної думки населення, залишаючись пасивним спостерігачем за політичним життям, ховаючись за абсентеїзмом та політико-правовим нігілізмом.

Наведені вище теоретико-доктринальні настанови актуалізують необхідність визначити змістовне «наповнення» феноменології «участь людини у демократичних процесах» або точніше «її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень», що, як обґрунтовано вважаємо, допоможе більш детально визначити і проаналізувати форми демократичної участі людини в МСВ.

З позиції онтологічного розуміння цієї феноменології, це означає участь людини у державно-владних, а точніше, спираючись на сучасний підхід до розуміння публічної влади, – у публічно-

¹ Кузин, О. Ю. (2010). Демократия и политическое вовлечение граждан. *Известия Тульского государственного университета*, 1, 149-159. <<https://cyberleninka.ru/article/n/demokratiya-i-politicheskoe-voevlechenie-grazhdan>> (2021, липень, 10).

² Rose, R., Mishler, W., Munro, N. (2006). *Russia Transformed: Developing Popular Support for a New Regime*. Cambridge, Cambridge University Press, 4.

владних відносинах, що мають метою виникнення, становлення, розвиток, охорону, захист, гарантування, у широкому значенні, формально-функціональної динаміки і загального розвитку політико-владної системи суспільства і держави.

Використання *аксіологічного підходу* до визначення профільної феноменології дає нам розуміння її цінності, завдяки чому участь людини у політичному житті визначається як найважливіша умова ефективного функціонування і самовідтворення демократичної політичної¹, і, отже правової системи – через її якісну (соціально активну, чітко усвідомлену, телеологічно обґрунтовану тощо) участь в зазначених процесах, що ідентифікується у вигляді «залученості» до них.

Дійсно, термін «залученість» виступає в розумінні концепції участі людини в політичних процесах як опорний, бо у *суб'єктному розумінні* профільної феноменології він дає нам начебто однозначну відповідь, методологічну вказівку, функціонально-визначальний акцент і вихід на те, що у публічно-владних відносинах, які мають політичну природу, людина зазвичай повинна мати правовий стан «громадянства», що об'єктивно детермінує її політико-правовий зв'язок з патримоніальною державою, тобто державою свого громадянства – бо лише наявність та реалізація такої умови є легальним конституційно-правовим шляхом і засобом для участі людини у таких відносинах.

Підхід, що базується на об'єктно-предметних параметрах визначення та розуміння профільної проблематики базується на її *гносеологічному розумінні* як іманентної форми політичної участі людини-громадянина у політико-владних і політико-правових відносинах, що є об'єктивними і обов'язковими в умовах демократичної правової державності з метою: а) регулярного і періодичного оновлення публічної влади; б) постійної участі у процесі розробки, обговорення і прийняття політичних рішень, що є важливими для реалізації теологічних доміант публічної влади; в) реалізації індивідуальних, групових і колективних політичних інтересів людини, що мають суттєве значення для її стабільного та передбаченого існування в межах ТГ в умовах МСВ та здійснення нею життєвого циклу.

Функціонально-тактичні ознаки реалізації профільної феноменології участі людини у демократичних процесах об'єктивно включає низку ідентифікаційних ознак – визначення масштабів, форм та інтенсивності участі громадян, способи і коло суб'єктів їх залучення, межам компетентності і громадян і суб'єктів їх залучення та інформованості громадян, легалізація процесуальних форм такого залучення, – тобто, йдеться про формалізацію і процесуалізацію політико-демократичного процесу, що знаходить своє закріплення і легалізацію або в виборчому законодавстві, або у звичайних законах, що закріплюють інші форми демократичної участі людини в політичному житті та наступну легітимацію в локальному суспільстві на рівні ТГ.

Ба більше, у *доктринальному розумінні* профільної феноменології ми стикаємось з наявністю різних теоретичних позицій представників політичної, соціологічної та правової наук про доцільність використання відповідних процесуальних процедур в політичному процесі, у публічно-владних відносинах, в процесі прийняття політичних рішень тощо. Крім того, предметом дискусій найчастіше стають проблеми співвідношення інструментальної цінності політичної участі для розвитку демократії і індивідуального, групового або колективного ціннісного значення такої участі для розвитку особистості, трансформація форм і методів політичної участі людини у політико-владних процесах, актуальні аспекти реалізації політичних прав і свобод громадянина тощо. При цьому аспект особливої значущості політичної залученості громадян свого часу формулювався як основоположна ідентифікаційна ознака так званої партисипаторної демократії – «демократії участі», що реалізується в умовах МСВ та в межах ТГ, а сьогодні вона сповідується як інституційна ознака прихильниками «відродженого республіканізму»².

Треба звернути увагу на те, що феноменологія участі людини у демократичних процесах має свою *історичну ретроспективу*, бо розуміння і тлумачення політичної активності як інтегральної

¹ Кузин, О. Ю. (2010). Вовлеченность в политический процесс как элемент демократического гражданства. *Известия Тульского государственного университета. Серия Гуманитарные науки. Вып. 2.* <<https://cyberleninka.ru/article/n/vovlechennost-v-politicheskiy-protsess-kak-element-demokraticeskogo-grazhdanstva>> (2021, липень, 10).

² Бадзага, Г. Ж. (2009). Возрождение республиканизма в политической теории. *Роль университетов в поддержке гуманитарных научных исследований: материалы IV Международной научно-практической конференции*, 5-13.

характеристики громадянина демократичної держави сходять ще до Афіньської демократії епохи Перикла. У знаменитій промові Перикла над могилами воїнів, які першими загинули на початку Пелопоннеської війни, підкреслюється, що саме турбота про справи поліса відрізняє справжнього громадянина Афінь: «Одним і тим же особам можна у нас і піклуватися про свої домашні справи, і займатися справами державними, та й іншим громадянам, які віддалися іншим справам, не чуже розуміння справ державних. Тільки ми одні вважаємо не вільним від занять і праць, але марним того, хто зовсім не бере участь у державній діяльності. Ми самі обговорюємо наші дії або намагаємося правильно цінувати їх, не вважаючи промови чимось шкідливим для справи»¹. Отже, по суті в промові Перикла закладено засади поділу аспектів повсякденної життєдіяльності людини (громадянина) на приватне і публічне (що відноситься до полісу), а також оцінка як «непотрібного» відношення громадянина, через його замкнутість на приватних справах і його неучасть в політичному житті.

Не дивлячись на настанови, які розглядались, треба все ж зазначити, що у сучасному розумінні участь людини у демократичних процесах, особливо в умовах МСВ та, враховуючи тенденції глобалізації, має свої особливості, на які треба звернути пильну увагу, бо на наше глибоке переконання, саме вони будуть визначати актуальне наповнення та новації в організації і реалізації цієї важливої для існування державності феноменології участі людини, що сьогодні базується на засадах інституціоналізації її політичної залученості у профільні процеси.

Отже, хоча МСВ і виступає як самостійний рівень публічної влади (див. ст. 5 Конституції України 1996 року) – публічної самоврядної (муниципальної) влади, воно характеризується, насамперед, локалізацією всіх публічно-правових відносин на найнижчому рівні існування та функціонування локального соціуму – тобто, ТГ, яка функціонує в умовах МСВ. Такою локалізацією, завдяки *номосу*, *локусу* та *топосу* території як самостійної феноменології та пріоритетного об'єкта і предмету управлінської діяльності, що виступає матеріальною основою існування територіальної людської спільноти (ТГ) та впливає на всі територіально-локальні та територіально-соціальні процеси, – вона трансформується в суб'єкт, що наділений власними інтересами, завдяки об'єктивній потреби такого суб'єкта в догляді, у відповідному організаційному і нормативному супроводженні і забезпеченні його розвитку, управління, реновації, гарантування зазначених процесів тощо.

Звідси саме локалізація стає визначальним та оперативним критерієм в діяльності людської спільноти, в тому числі й відносно реагування на політичні процеси, що протікають в локальному соціумі. Але не можна однозначно стверджувати про відсутність впливу на локальні процеси загальнодержавних тенденцій політичного життя та демократичних тенденцій, більш того, найважливіші смисли, питання та тенденції в даній сфері ініціюються, формуються, детермінуються публічною державною владою, саме державою, що виступає ядром політичної системи суспільства, та її інституцій, а також продукуються іншими суб'єктами політичної системи – політичними партіями та іншими політичними об'єднаннями – інституціями громадянського суспільства, що, своєю чергою, в) ретранслюють їх на локальний рівень соціуму (ТГ) через свої локальні представництва (ОМСВ – через делеговані повноваження виконавчої влади; місцеві органи виконавчої влади – через їх компетенційні повноваження).

Отже, такий вплив:

а) здійснюється цілеспрямовано через відповідну нормотворчу та управлінську діяльність вищих органів законодавчої та виконавчої влади;

б) саме вони трансформують наведені політичні смисли, питання, тенденції та їх різні варіації у відповідні рішення та нормативно-правові акти (через механізми нормопроекткування та нормотворчості, – загалом, нормотворення);

в) своєю чергою, на рівні МСВ в рамках локального соціуму всі наведені державні настанови піддаються відповідній локальній інтерпретації представниками суб'єктів політичної системи суспільства в межах ТГ та інституцій громадянського суспільства, створених жителями-членами ТГ;

г) в основі такої інтерпретації лежить акцентуація, транспонування, контекстуалізація та трансформація загальнодержавних політичних настанов на місцеві питання, що повинні бути вирішені через відповідну організаційну та організаційно-правову діяльність ОМСВ (їх представницькі та виконавчі органи), як органів, що презентують відповідний рівень публічної влади, щодо реалізації політичних інтересів членів ТГ;

¹ Дератани, Н. Ф. Тимофеева, Н. А. (1965). Греческая литература. *Хрестоматия по античной литературе: в 2 томах*. Москва: Просвещение, 1, 40.

г) процес такого вирішення здійснюється трояким чином:

1) питання регулярного оновлення публічної державної та самоврядної влад реалізуються через механізм загальнонаціональних та локальних виборів або референдумів;

2) вирішення політичних питань локального розвитку реалізуються через активізацію участі жителів-членів ТГ в такому процесі, зокрема шляхом участі у інституціях громадянського суспільства політичного характеру;

3) питання реалізації політичних інтересів жителів-членів ТГ у вигляді реалізації їх конституційних політичних прав, свобод і обов'язків здійснюється, по-перше, через обидва зазначені вище шляхи, і, по-друге, через підвищення загальної мотивації людини до участі в демократичних процесах, включаючи її реалізацію на рівні локальної демократії.

Звідси, можна констатувати наступне:

– локальний характер прояву порядку денного в сфері політико-правових реалій (загальнонаціональні вибори Парламенту і Глави держави /локальний характер проведення та голосування/; місцеві вибори, референдуми, інші форми безпосередньої демократії в МСВ тощо);

– локальний характер суб'єктного складу політичних процесів – він визначається насамперед приналежністю до громадянства держави. Але на локальному рівні прояву таких процесів, враховуючи, по-перше, реальний склад ТГ у контексті правового стану фізичних осіб, що до неї входять, а також, по-друге, міжнародні стандарти МСВ, що прийнято в рамках Ради Європи, зокрема Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 року¹, відповідно до ч. 1 ст. 6 якої держава-учасник повинна надати іноземцям право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах ОМСВ, тобто надати їм активне і пасивне виборче право, якщо вони: а) відповідають вимогам, що надаються громадянам; б) на законних підставах постійно мешкають на території держави; в) строк такого мешкання становить п'ять років, що передують виборам, – суб'єктний склад політичних процесів може суттєво змінитися, що призведе до фактичної зміни філософської основи електорального процесу в державі. Україна поки ще не підписала дану Конвенцію, але будучи активним членом Ради Європи та виконуючи свої міжнародно-правові зобов'язання з модернізації системи МСВ та виборчої системи, може це зробити;

– локальний характер об'єктно-предметного складу порядку денного в сфері політико-правових реалій – зазвичай реалізується членами ТГ через усвідомлення локального виміру і локальної значимості відповідних питань політичного характеру;

– локальний характер аксіологічного порядку денного в сфері політико-правових реалій – визначається через співвідношення ціннісних координат політичних питань з системним комплексом інтересів, що виникають в МСВ: а) інтереси території; б) інтереси ТГ; в) інтереси людини-члена ТГ²;

– але треба відмітити, формування загально-локального характеру громадянської компетентності – формування наведеної характеристики у члена ТГ (громадянина) на різних рівнях детермінується декількома засадами: а) вирішенням політичних питань загальнодержавного значення (загальнонаціональні вибори Парламенту, Глави держави, участь у всеукраїнському референдумі, загальноукраїнських опитуваннях, всенародних обговореннях проектів законодавчих актів тощо); б) вирішенням питань місцевого значення через участь у місцевих виборах і референдумах, участь у інших формах локальної демократії (загальні збори, місцеві ініціативи, обговорення проектів локальних актів ОМСВ тощо), – саме через такі форми громадянської компетентності та її форм: а) життєвої; б) соціальної; в) політико-правової; г) полікультурної; ґ) професійно-трудової; д) здорового способу життя – здійснюється виховання у людини у дусі патріотизму, відповідальності, законності, що є результатом активної, відповідальної, ефективної реалізації своїх прав, свобод і обов'язків з метою побудови демократичного суспільства³. Отже, в рамках локальної людської спільноти в межах життєвої форми громадянської компетентності виховуються такі риси як усвідомлення історичної або сучасної приналежності до відповідної ТГ, здатність свідомо, послідовно і творчо визначати, проектувати і реалізувати особисте життя, участь у асоціаціях людини в рамках групи,

¹ Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, 1992 (Рада Європи).

Законодавство.com <<https://xn--80aagahqwyibe8an.com/evropi-rada/konventsija-pro-uchast-inozemtsiv-suspilnomu-1992-24789.html>> (2021, липень, 10).

² Баймуратов, М. О. (2021). *Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: монографія (репринтне видання дисертаційного дослідження)*. Дніпро: Інновація, 38-39.

³ Освітній проект На Урок (2021). Громадянська компетентність <<https://naurok.com.ua/prezentaciya-gromadyanska-kompetentnist-55083.html>> (2021, липень, 10).

колективу, суспільно-цільової структури (громадського об'єднання – інституції громадянського суспільства) тощо, формування індивідуального, групового, колективного габітусів і таких же рівнів ментальності. Треба акцентувати увагу і на тому факті, що відповідними рисами такої громадянської компетентності починають володіти й інші члени ТГ, що мають інші правові стани, але законно знаходяться на території держави свого перебування;

– локальний характер комунікативної взаємодії в межах ТГ в процесі реалізації порядку денного в сфері політико-правових реалій, враховуючи найважливіший характер такої комунікації, як інституційної основи створення і функціонального «скріплення» територіальної спільноти, в межах якої розповсюджуються, усвідомлюються, генеруються, продукуються, розвиваються, реалізуються політичні смисли, концепти, ідеї – така взаємодія стає формою комунікативно-політичної взаємодії та трансформує ТГ в суттєвий і активний суб'єкт політичної системи суспільства;

– локальний характер конотаційних настанов порядку денного в сфері політико-правових реалій детермінується тим, що конотація являє собою один з різновидів прагматичної інформації, тобто інформації корисної, придатної для вирішення практичних завдань; ба більше, вона відображає не безпосередньо самі явища і предмети, а лише певне до них ставлення¹. Отже, можна стверджувати, що локальний характер конотаційних настанов порядку денного в сфері політико-правових реалій має не тільки їх локальне розуміння, а й локальне застосування в повсякденному житті жителів-членів ТГ, їх груп та колективів, що безпосередньо впливає на формування системного комплексу соціальних практик (габітусів) людини-члена ТГ, її груп та асоціацій;

– локальний характер формування наративів про локальну демократію через формування і реалізацію порядку денного в сфері політико-правових реалій обґрунтований семантичною завантаженістю самого терміну наратив (англ. і фр. narrative – оповідь, від лат. narrare – розповідати, пояснювати) – як сукупності пов'язаних між собою реальних чи вигаданих подій, фактів або вражень, які складають оповідний текст; а також – як процес повідомлення такого тексту (нарація) і метод впорядкування дискурсу². Отже, йдеться про донесення людиною через використання мови суті проблеми та її рішення до оточуючого середовища, що здійснюється через процес розуміння людиною-членом ТГ політичного дискурсу, його індивідуальне, групове, колективне тлумачення та продукування в межах людської спільноти. Враховуючи особливу важливість політичного дискурсу для стабільного існування і розвитку держави і суспільства, в тому числі і локального, політичні наративи в межах ТГ можуть бути охарактеризовані як стратегічні, тобто, в іншому варіанті (в т.ч. – як його розумів Ж. Лакан³) це основа ідеології (оскільки де-факто ідеологія втілюється у розповідях про світ, у певній системі пояснення цього світу, причинно-наслідкових зв'язків цього світу тощо – в нашому випадку, це транспонування політичного дискурсу на рівень локального світу).

– локальний характер формування, реалізації та посилення процесів політичної соціалізації в процесі формування і реалізації порядку денного в сфері політико-правових реалій, детермінується тим, що МСВ виступає сферою загальної соціалізації, завдяки тому, що в межах ТГ: а) проходять активні процеси біхевіористичної властивості, тобто саме тут людина проявляє свої інтенції, продукує свої життєві устремління та потреби, формує свої інтереси, будує свої атитюди; б) на основі наведених проявів вона входить в систему комунікативної взаємодії, що об'єктивно виникає на основі ТГ, з іншими членами ТГ; в) реалізує свої інтереси та атитюди через відповідні форми життєдіяльності у вигляді конституційних прав, свобод і обов'язків; г) формуючи в процесі реалізації таких прав, свобод і обов'язків свої габітуси (соціальні практики і практичні структури), – отже накладання на зазначені тенденції політичної складової інтенсифікує, сепарує, контекстуалізує, об'єктивує, актуалізує політичний порядок денний, що сприяє більш глибокій, різноплановій та телеологічно обґрунтованій демократизації локального соціуму;

– локальний характер вдосконалення політичного габітусу людини в процесі формування і реалізації порядку денного в сфері політико-правових реалій – формування габітусу у різних формах (трудова, професійна, культурологічна, мовна, релігійна тощо) та на різних рівнях існування і функціонування локального соціуму (індивідуальний, груповий, колективний) в контексті політичного дискурсу веде до появи суттєвого політичного досвіду людини-члена ТГ

¹ BigBro (2021). *Що таке конотація: поняття, функції, висловлення оціночних емоцій і приклади* <<http://bigbro.com.ua/shho-take-konotatsiya-ponyattya-funktsiyi-vislovlennya-otsinocnih-emozij-i-prikladi/>> (2021, липень, 10).

² Wikipedia (2021). *Наратив* <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Наратив>> (2021, липень, 10).

³ Рудинеско, Е., Бадьо, А. Лакан, Ж. (2020). *Сучасність минулого. Діалог*. Київ: Komubook, 37.

(для громадянина – це досвід для використання і на загальнодержавному, і на локальному рівні його функціонування), що проявляється в оволодінні нею соціально-політичними а соціально-демократичними практиками участі в політичних процесах з метою вдосконалення демократичної правової державності та феноменології муніципалізму, побудови соціуму з стійкими та сталими демократичними традиціями вирішення конфліктогенних ситуацій;

– локальний характер становлення політичної мотивації людини-члена ТГ в процесі формування і реалізації порядку денного в сфері політико-правових реалій характеризується наявністю свідомих настанов щодо політичної поведінки людини-члена ТГ та формуванні у неї відповідних психологічно детермінованих форм поведінки та дій з метою належної реалізації політичного дискурсу публічної влади (передбачаються норми поведінки та дій альтернативного характеру, причому як на підтримку політичного дискурсу, так і на цивілізований спротив йому, або його пасивне ігнорування);

– використання нових форм демократичного порядку прийняття політико-правових рішень в рамках ТГ. Це питання має важливе та визначальне значення в умовах формування та вдосконалення демократичної правової державності, що зазвичай проходить в умовах постійного використання форм безпосередньої та представницької демократії, що є найбільш апробованими в теорії та на практиці формою безпосередньої участі населення – жителів-членів ТГ в прийнятті управлінських рішень та рішень політико-правового значення, демократичного формування депутатського корпусу ОМСВ та вибору посадових осіб МСВ або участі у діяльності наведеного депутатського корпусу або на виборних посадах. Однак, в останні роки в теорії демократії отримали доктринальне обґрунтування та розвиток, а в муніципальному будівництві багатьох демократичних розвинених держав й практичне втілення нові форми участі людини в загальнодемократичних процесах, включаючи і участь в прийнятті політико-правових рішень. До них відносяться:

а) партисипаторна демократія (від англ. participate – брати участь) – така форма демократії, що реалізується завдяки формуванню мотивації у членів територіальних громад до участі в локальній демократії шляхом активізації їх участі у різних формах МСВ та шляхом допомоги ОМСВ в реалізації їх повноважень;

б) деліберативна демократія – ця форма демократії тільки розвивається в рамках публічної муніципальної влади, бо в основі її механізму лежить забезпечення демократичного врядування через форми дорадчої комунікації в локальному соціумі;

в) агрегативна демократія: форма демократії, що викликана до життя функціонуванням публічної муніципальної влади, передбачає не тільки вирішення ОМСВ колективних інтересів, тобто інтересів всієї ТГ, а й вирішення індивідуальних інтересів конкретної людини-жителя, що є членом такої громади;

г) агоністична демократія: є фактично новою формою демократичної участі жителів у становленні та розвитку МСВ, бо створена завдяки перманентному розвитку публічної муніципальної влади; саме вона дає конкретну можливість через повноваження ОМСВ та їх розширення і вдосконалення урізноманітнити життя у відповідності до демократичних цінностей, що збагачує жителів-членів ТГ та робить локальний соціум більш сучасним та телеологічно спрямованим за допомогою появи ширшого кола демократичних інститутів, дискурсів та форм життя, які сприяють індивіду в його ідентифікації з демократичними цінностями¹;

– локальне використання механізму конституційного (муніципального) краудсорсингу² як перспективного напрямку розвитку законодавства на локальному рівні через участь жителів-членів ТГ в процесі підготовки та обговорення відповідних проектів актів законодавства. Треба наголосити на тому, що термін «краудсорсинг» первісно виник у сфері економіки і складається з двох англійських слів crowd – «натовп» і sourcing – «використання ресурсів», отже, дослівно його можна перекласти як «використання ресурсів натовпу» (в деяких випадках переклад подається як «використання ресурсів мудрого натовпу»). Однак, з часом, з економічної площини поняття

¹ Гайко, О. (2018). *Парадигми демократії: агрегативна (Й. Шумпетер), деліберативна (Ю. Хабермас) та агоністична (Ш. Муфф)*. <<http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/885/2/Гайко%20Олег.pdf>> (2021, липень, 10).

² Баймуратов, М. О. (2021). Конституційний краудсорсинг як перспективний напрямок розвитку українського конституційного законодавства. *Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 15-19.

«краудсорсинг» перемістилося у політологію, де отримало застосування при визначенні розвитку онлайн простору публічної політики за допомогою створення інформаційно-комунікаційних технологій Web 2.0 і Web 3.0¹ з метою реалізації принципів цифрової демократії². В останні роки з політичного краудсорсингу виокремлюється законотворчий краудсорсинг у якості самостійного напрямку, який є прикладом використання краудсорсингу у юридичній сфері. Доктринального визначення цього поняття поки не існує, але діє узагальнююче консенсусне розуміння його як доступу громадян до діючих і таких, що проєктуються, законів і інших нормативно-правових актів в режимі онлайн (тобто, можна говорити про активну участь громадян у законопроектній та законотворчій діяльності). При цьому окремими дослідниками краудсорсинг пов'язується лише з суспільним обговоренням нормативно-правових рішень, яке, щоправда, «відноситься до сучасних інноваційних форм народовладдя» з позитивною динамікою і перспективами. Отже, на локальному рівні, де він і реалізується, до такого обговорення можуть бути залучені широкі верстви населення, включаючи всіх членів ТГ відповідного віку (повнолітніх), але без врахування їх правового стану. Вважаємо, що саме публічне обговорення проєктів законодавчих та інших нормативно-правових актів трактується як явище так званої дорадчої або консультативної демократії. В деяких випадках мова йде про консультативну функцію форм безпосереднього народовладдя³, або навіть краудсорсинг розглядається як «нова форма безпосередньої демократії»⁴, звідси й детермінується його «муніципальна» форма. Існує позиція, згідно з якою суспільне обговорення перебуває на стику між прямою і безпосередньою демократією.

Треба зазначити продуктивну позицію М. О. Баймуратова⁵, який вважає, що механізм законотворчого краудсорсингу охоплює більш широке коло завдань. Тобто, він дає можливість забезпечувати здійснення нормативної функції держави через наступне: а) реалізацію законодавчої ініціативи «знизу»; б) громадське обговорення проєктів законів; в) розширення експертного середовища за рахунок здійснення громадянами експертизи правових актів; г) забезпечення транспарентності законотворчого та законодавчого процесів; ґ) встановлення постійного діалогу між суспільством і державою у площині законодавства; д) ініціативи, розробки та обговорення державних програм, концепцій, стратегій тощо в сфері законодавства. Отже, через використання транспарентних механізмів доступу громадян (жителів-членів ТГ) до процесів законотворення (насамперед, до нормопроектувальної діяльності), створюється додатковий комплекс розширених можливостей громадян у реалізації своїх конституційних прав в організації державного управління, встановлюється постійний комунікативно-предметний та функціонально-позитивний діалог між суспільством і державою.

Обґрунтовано вважаємо, що інтерпретація наведених ознак законотворчого краудсорсингу на муніципальний рівень та застосування його для обговорення рішень щодо політичних питань, буде сприяти суттєвому збагаченню та вдосконаленню муніципального політичного ландшафту та муніципального політичного дизайну.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки:

– системний аналіз Доповіді за підсумками двох міжнародних нарад за круглим столом з питань демократії та розвитку, спільно організованих Міжнародним інститутом з надання допомоги в справі демократизації і проведення виборів (ПДЕА), Програмою розвитку ООН та Департаментом з політичних питань ООН, що відбулися у 2008 та 2011 роках, дає змогу стверджувати про генетичний зв'язок між демократією та розвитком, між демократичною участю

¹ Web 2.0 – методика проєктування систем, ключовим принципом яких є залучення користувачів до багаторазової вивірки інформації. Web 3.0 – високоякісний контент і сервіси, які створюються на технологічній платформі Web 2.0.

² Фельдман, П. Я. (2014). Политический краудсорсинг как инструмент электронной демократии: проблемы становления и развития. *Власть*, 6, 21-26 <<https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-kraudsorsing-kak-institut-elektronnoy-demokratii-problemy- stanovleniya-i-razvitiya/viewer>> (2021, липень, 10).

³ Комарова, В. В. (2010). Эффективность консультативных форм прямого народовластия. *Конституционное и муниципальное право*, 2, 2.

⁴ Курячая, М. М. (2012). Технология краудсорсинга в юридической практике. *Конституционное и муниципальное право*, 6, 37. <<https://center-bereg.ru/h437.html>> (2021, липень, 10).

⁵ Баймуратов, М. О. (2021). Конституційний краудсорсинг як перспективний напрямок розвитку українського конституційного законодавства. *Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року)*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 15-16.

громадян в політичних процесах і здійсненні контролю за діяльністю державних та самоврядних публічно-правових інститутів;

– системно-порівняльний аналіз наведених позицій свідчить про те, що йдеться не лише про: а) роль ООН в утвердженні принципових і концептуальних положень про взаємний зв'язок між демократією та розвитком; б) широке коло і склад суб'єктів публічної влади (починаючи з універсального, і закінчуючи на місцевому (локальному) рівні), що є відповідальними за практичне втілення наведеного концепту в систему публічно-правових відносин та реалії повсякденного життя, а й про: в) об'єктивне посилення демократичного транзиту в умовах такої глобальної тенденції як децентралізація повноважень публічної влади та г) формування важливого феномену сучасного демократично-трансформаційного дискурсу, який можна визначити як участь людини у демократичних процесах або її залученість до процесу прийняття політико-правових рішень;

– враховуючи, насамперед суто локальний характер не тільки прояву, але і реалізації проблематики взаємного зв'язку демократії та розвитку, наведена концептуалістика в її полісемічному і багатоплановому теоретико-парадигмальному та практично-функціональному розумінні, проявах, формуванню поведінкових настанов, діях уповноважених суб'єктів, та здійсненні на практиці – проявляється, насамперед, у складних і найчастіше суперечливих процесах модернізації форм демократичної участі людини саме на рівні МСВ, що в умовах глобалізації набувають своєї нової збагаченої змістовності, скерованої на більш повне задоволення екзистенційних інтересів жителів-членів територіальних людських спільнот – ТГ, що функціонують в умовах МСВ та в ординарному стані повсякденності, а також в процесі реалізації системного комплексу їх конституційних прав, свобод і обов'язків, що здійснюються на локальному рівні соціуму в умовах життєвого циклу людини;

– під політичною участю прийнято розглядати діяльність громадян, метою якої є вплив на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і процес вироблення і прийняття політичних рішень. Отже, така формула та парадигма поведінки включає: а) активну форму діяльності людини (поведінково-діяльнісна настанова); б) діяльність, що здійснюється тільки громадянами держави (імперативно-суб'єктна настанова); в) здійснення відповідного впливу (ідеологічного, політичного, соціального, нормативного тощо) на відповідний стан суспільних відносин (суб'єктивно-владна настанова); г) здійснення суб'єктивно-владного впливу на відповідні предметно-об'єктні ідентифікатори та функціонально-структурні характеристики політичної системи, а саме: 1) функціонування політичної системи; 2) формування політичних інститутів і 3) процес вироблення і прийняття політичних рішень (предметно-об'єктна настанова в її функціонально-структурній інтерпретації); г) реалізацію громадянами держави своїх конституційних політичних прав, що реалізуються завдяки застосуванню відповідних, передбачених конституцією держави та конституційним законодавством, форм політичної участі (індивідуально-нормативна настанова в її поведінково-діяльнісній інтерпретації); д) відповідна телеологічно-обґрунтована діяльність, що сприяє виникненню, формуванню та реалізації відповідних настанов індивідуальної, групової, колективної політико-правової свідомості, що детермінує виникнення відповідної політико-нормативної індивідуальної, групової та колективної психології (свідомо-психологічна настанова щодо політичної участі людини);

– наведені настанови мають безпосереднє відношення до МСВ, бо саме воно виступає природною сферою прояву і фактичної реалізації політичних інтересів, атитюдів, габітусів, патернів, політико-владних тенденцій і саме в ньому під суттєвим впливом органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства такі інтереси, атитюди, габітуси, патерни, тенденції виникають, формуються, реалізуються, викликаючи відповідні зміни та модифікації у політичній системі суспільства, включаючи і його локальний рівень. Звідси, розширене тлумачення політичної участі досягається іноді за допомогою врахування більш «тонкої» матерії, через акцентуацію і виділення в ньому: а) інструментального та б) вербально-емоційного рівнів;

– демократична участь людини в політичних процесах на рівні МСВ в межах ТГ обумовлює виникнення низки характерологічних ознак, що детерміновані широким розумінням: а) суб'єктного складу ТГ (жителі – фізичні особи, що володіють різним правовим станом), що може бути залучений до такої демократичної участі в процесі прийняття політико-правових рішень в межах громади; б) можливостей застосування нових форм демократичної участі; в) актуалізацією формування і застосування технологічних настанов конституційного (муніципального) краудсорсингу.

References:

1. OON [UN] (2013). Demokratsiya i razvitiye: rol Organizatsii Obyedinennykh Natsiy [Democracy and Development: The Role of the United Nations]. *International Idea Supporting Democracy Worldwide* <<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/democracy-and-development-RU.pdf>> (2021, July, 10). [in Russian].
2. *Konstytutsiya Ukrayiny, 1996* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Constitution of Ukraine, 1996 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 30, 141. [in Ukrainian].
3. Klymonchuk, V. (2012). Politychna uchast hromadyan Ukrayiny yak vvyav antropolohichnoho vymiru svobody [Political participation of Ukrainian citizens as a manifestation of the anthropological dimension of freedom]. *Politychnyy menedzhment* [Political management], 4-5, 72-80. [in Ukrainian].
4. Bortnikov, V. I. (2007). *Politychna uchast i demokratsiya: ukrayinski realiyi* [Political participation and democracy: Ukrainian realities]. Lutsk: RVV Vezha. [in Ukrainian].
5. Rotar, N. (2007). *Politychna uchast hromadyan Ukrayiny u systemnykh transformatsiyakh perekhidnoho periodu* [Political participation of Ukrainian citizens in systemic transformations of the transition period]. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].
6. Baimuratov, M. O., Hryhoryev, V. A. (2003). *Munitsypalna vlada: aktualni problemy stanovlennya y rozvytku v Ukrayini* [Municipal government: current issues of formation and development in Ukraine]. Odesa: AO BAKHVA. [in Ukrainian].
7. McLean, I. (ed.) (1996). *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. Oxford University Press. Oxford. [in English].
8. Kuzin, O. Yu. (2010). Demokratsiya i politicheskoye vovlecheniye grazhdan [Democracy and political engagement of citizens]. *Izvestiya Tulskogo gosudarstvennogo universiteta* [Bulletin of the Tula State University], 1, 149-159. <<https://cyberleninka.ru/article/n/demokratsiya-i-politicheskoe-vovlechenie-grazhdan>> (2021, July, 10). [in Russian].
9. Rose, R., Mishler, W., Munro, N. (2006). *Russia Transformed: Developing Popular Support for a New Regime*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
10. Kuzin, O. Yu. (2010). Vovlechnost v politicheskii protsess kak element demokraticeskogo grazhdanstva [Political involvement as an element of democratic citizenship]. *Izvestiya Tulskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya Gumanitarnyye nauki* [Bulletin of the Tula State University. Humanities Series], 2 <<https://cyberleninka.ru/article/n/vovlechnost-v-politicheskii-protsess-kak-element-demokraticeskogo-grazhdanstva>> (2021, July, 10). [in Russian].
11. Badzagua, G. Zh. (2009). Vozrozhdeniye respublikanizma v politicheskoy teorii [Revival of republicanism in political theory]. *Rol universitetov v podderzhke humanitarnykh nauchnykh issledovaniy: materialy IV Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [The Role of Universities in Supporting Humanitarian Research: Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference], 5-13. [in Russian].
12. Deratani, N. F. Timofeeva, N. A. (1965). *Grecheskaya literatura. Khrestomatiya po antichnoy literature: v 2 tomakh* [Greek literature. Reader on ancient literature: in 2 volumes]. Moscow: Enlightenment, 1. [in Russian].
13. *Konventsia pro uchast inozemtsiv u suspilnomu zhytti na mistsevomu rivni, 1992* (Rada Yevropy) [Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, 1992 (Council of Europe)]. *Zakonodavstvo.com* [Legislation.com] <<https://xn--80aagahqwyibe8an.com/evropi-rada/konventsia-pro-uchast-inozemtsiv-suspilnomu-1992-24789.html>> (2021, July, 10). [in Ukrainian].
14. Baimuratov, M. O. (2021). *Mizhnarodne spivrobitnytsvo orhaniv mistsevoho samovryaduvannya Ukrayiny: monohrafiya (reprintne vydannya dysertatsynoho doslidzhennya)* [International cooperation of local governments of Ukraine: monograph (reprint edition of the dissertation research)]. Dnipro: Innovatsiya. [in Russian].
15. Osvitniy proekt Na Urok [Educational project For a Lesson] (2021). *Hromadyanska kompetentnist* [Civic competence] <<https://naurok.com.ua/prezentaciya-gromadyanska-kompetentnist-55083.html>> (2021, July, 10). [in Ukrainian].
16. BigBro (2021). *Shcho take konotatsiya: ponyattya, funktsiyi, vyslovlennya otsinochnykh emotsiy i pryklady* [What is connotation: concepts, functions, expressions of evaluative emotions and examples] <<http://bigbro.com.ua/shho-take-konotatsiya-ponyattya-funktsiyi-vislovlennya-otsinochnih-emotsij-i-prikladi/>> (2021, July, 10). [in Ukrainian].
17. Wikipedia (2021). *Narrative* <<https://uk.wikipedia.org/wiki/Наратив>> (2021, July, 10). [in Russian].
18. Rudinesco, E., Badiou, A. Lacan, J. (2020). *Suchasnist mynuloho. Dialoh* [The present of the past. Dialogue]. Kyiv: Komubook. [in Ukrainian].
19. Hayko, O. (2018). *Paradyhmy demokratsiyi: ahrehatyvna (Y. Shumpeter), deliberytyvna (YU. Khabermas) ta ahonistychna (SH. Muff)* [Paradigms of democracy: aggregative (J. Schumpeter), deliberative (J. Habermas) and agonistic (S. Muff)]. <<http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/885/2/Гайко%20Олег.pdf>> (2021, July, 10). [in Ukrainian].
20. Baimuratov, M. O. (2021). *Konstytutsiynny kraudsorsynh yak perspektyvnyy napryamok rozvytku ukrayinskoho konstytutsiynoho zakonodavstva* [Constitutional crowdsourcing as a promising direction of development of Ukrainian constitutional legislation]. *Didzhytalizatsiya ta prava lyudyny: zbirnyk tez Mizhnarodnoyi nauko-*

- praktychnoyi internet-konferentsiyi (m. Khmelnytsky, 30 bereznya 2021 roku)* [Digitalization and human rights: a collection of abstracts of the International scientific-practical Internet conference (Khmelnytsky, March 30, 2021)]. Khmelnytsky: Leonid Yuzkov Khmelnytsky University of Management and Law, 15-19. [in Ukrainian].
21. Feldman, P. Ya. (2014). Politicheskiy kraudsorsing kak instrument elektronnoy demokratii: problemy stanovleniya i razvitiya [Political crowdsourcing as an instrument of e-democracy: problems of formation and development]. *Vlast* [Power], 6, 21-26. <<https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-kraudsorsing-kak-institut-elektronnoy-demokratii-problemy-stanovleniya-i-razvitiya/viewer>> (2021, July, 10). [in Russian].
22. Komarova, V. V. (2010). Effektivnost konsultativnykh form pryamogo narodovlastiya [The effectiveness of consultative forms of direct democracy]. *Konstitutsionnoye i munitsipalnoye pravo* [Constitutional and municipal law], 2, 2-5. [in Russian].
23. Kuryachaya, M. M. (2012). Tekhnologiya kraudsorsinga v yuridicheskoy praktike [Crowdsourcing technology in legal practice]. *Konstitutsionnoye i munitsipalnoye pravo* [Constitutional and municipal law], 6, 37. <<https://center-bereg.ru/h437.html>> (2021, July, 10). [in Russian].